

УДК 658.1.

D21, M11, O22

Управління розвитком підприємств: уточнення теоретичних положень

Ястремська О.М., Ястремська О.О.

Вступ. Сучасні умови господарської діяльності характеризуються посиленням ринкової конкуренції, процесами інтеграції, динамічними змінами у соціально-економічному середовищі, що значно ускладнює функціонування підприємств. Специфічні особливості функціонування вітчизняних промислових підприємств – значна тривалість виробничого циклу, низька оборотність капіталу – разом з його значущістю для інших галузей національного господарства, вимагають уточнення теоретичних положень удосконалення існуючих та формування нових підходів, що забезпечать обґрунтованого, виваженого управління процесом розвитку суб'єктів господарювання.

Останнім часом в Україні спостерігається падіння випуску продукції переробної промисловості, що свідчить про незадовільний стан розвитку промислових підприємств. Зменшення внутрішнього і зовнішнього попиту на продукцію, повільні темпи впровадження прогресивних виробничих процесів, низька інноваційна активність, експлуатація застарілого обладнання, неефективна організаційна структура підприємств, незадовільний рівень конкурентоспроможності вітчизняної продукції – гострі проблеми, що стоять перед підприємствами, що значно уповільнює розвиток економіки країни. Така ситуація свідчить про недосконалість системи управління промисловістю як у рамках країни, регіону, так і у рамках окремого підприємства. З цього погляду одним з першочергових завдань є удосконалення теоретичних основ управління розвитком промислових підприємств, що відповідатимуть сучасним реаліям господарювання промислових підприємств, та впровадження їх у практичну діяльність.

Вирішенню сучасних проблем розвитку промислових підприємств присвячували свої наукові праці такі українські та зарубіжні учені, як: Р. Акофф [1], Л.Л. Базелевич [2], В.А. Забродський [3], О.В. Раєвська [4], М.П. Тодаро [5], Л.О. Жилінська [6], Н.В. Касьянова [7], Н.В. Шандова [8] та інші.

Проте, незважаючи на значну кількість наукових праць, що збагачують теорію та практику управління діяльністю підприємств, проблеми управління розвитком залишаються недостатньо дослідженими і розробленими щодо актуалізації сутнісного наповнення категоріального базису, а саме таких фундаментальних понять як «розвиток», «розвиток підприємства», «управління розвитком», «управління розвитком за видами», «управління розвитком за напрямками», «механізм управління розвитком». При цьому залишаються недостатньо повно вирішеними протиріччя щодо змістовності понятійно-категоріального апарату, а його різноманіття не дозволяє чітко побудувати дієвий науковий підхід щодо управління розвитком промислових підприємств. Тому, необхідно здійснити систематизацію й узгодженість дефініцій, провести вдосконалення теоретичних основ управління розвитком промислових підприємств та побудувати дієвий механізм щодо його управління.

Метою написання статті є узагальнення та уточнення теоретичних положень управління розвитком промислових підприємств з урахуванням сучасної парадигми управління за елементами та механізмом розвитку економіки України.

Для досягнення мети поставлені завдання:

1. Здійснити уточнення категоріального апарату теорії розвитку за ланцюгом: «розвиток» – «управління розвитком» – «підходи до управління» – «управління розвитком промислових підприємств» – «механізм управління розвитком промислових підприємств», що дозволить визначити напрями прийняття управлінських рішень щодо покращення діяльності підприємств.

2. Визначити теоретичні основи управління розвитком промислових підприємств за принципами та функціями, на базі яких провести систематизацію напрямів управління за класифікаційними ознаками, такими як:

- наукові підходи, що характеризують основні способи та методи вирішення завдань управління розвитком;
- сфери діяльності, що показують найважливіші напрями роботи підприємства (економічна, соціальна, екологічна та ін.);
- стадії життєвого циклу підприємства та його продуктів, врахування яких дозволить конкретизувати управлінські рішення щодо покращення діяльності підприємств;
- види потенціалу, за допомогою яких промислові підприємства здійснюють свою діяльність – економічний, виробничий, інноваційний, фінансовий, кадровий та інші;
- види планування роботи підприємств (довгострокове, стратегічне, поточне, оперативно-виробниче), від якості яких залежить кінцевий результат їх діяльності;
- види розвитку підприємств (збалансований, стійкий, сталий та ін.), вибір та обґрунтування яких дозволяє обґрунтувати мету розвитку та способи його досягнення.

3.3 з урахуванням уточнення понятійного апарату та теоретичних основ побудувати концептуальну модель управління розвитком промислових підприємств.

4. Запропонувати механізм управління розвитком промислових підприємств за складовими (інформаційно-аналітична, техніко-технологічна, організаційно-економічна та адміністративно-правова) та визначити методи, інструменти, важелі управління по кожній з них.

Методами наукових досліджень щодо вдосконалення теоретичних основ є систематизація, формалізація, синтез та аналіз; формування механізму – системний аналіз, порівняльний аналіз, дедукція й індукція.

Результати дослідження. Аналіз індексів промислової продукції в Україні з 2015–2019 роки (рис.1) показує, що розвиток галузі здійснюється нерівномірно, але у 2019 році спостерігається падіння випуску продукції на 3,5% у порівнянні з 2018 роком (базовим роком є 2016 рік). За даними рис.1

видно, що для стабілізації діяльності промисловості України доцільно провести вдосконалення управління, направлено на покращення.

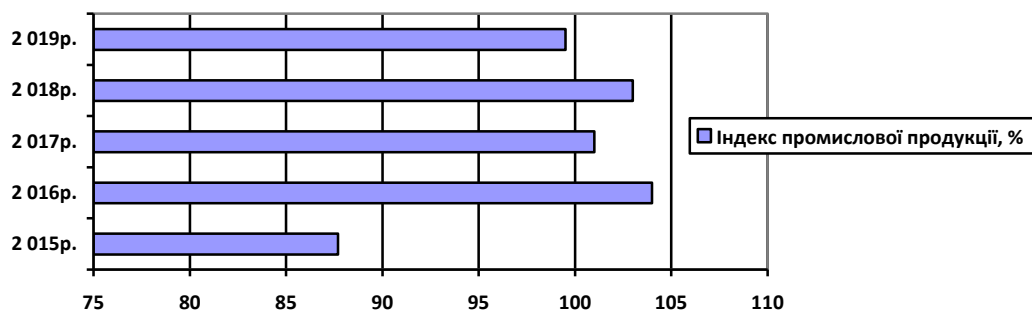

Рис.1. Динаміка індексів промислової продукції України у 2015–2019 роках [9]

Для цього розглянемо сутність понять за встановленим ланцюгом: «розвиток» → «управління розвитком» → «підходи до управління» → «управління розвитком промислового підприємства» → «механізм управління розвитком промислових підприємств».

Поняття «розвиток» розглядається як спрямована, необоротна зміна матеріальних об'єктів [10] та життєстійкості системи [11], перетворення з одного стану в інший [2], проведення реорганізації економічної [12] і соціальної [5], а також виробничої системи [3]. О.В.Раєвнева [4] та Д.В.Райко [13] стверджують, що розвиток здійснюється під впливом зовнішніх та внутрішніх суперечностей.

При цьому ці автори [1-8, 10-13] приділяють увагу щодо визначення сутності поняття «розвиток» та відокремлюють термін «розвиток підприємства». Так, Черних [14], Л.Л.Базелевич [2] підкреслюють, що на розвиток підприємства впливають фактори зовнішнього та внутрішнього середовища. Є.А.Єрохіна [15] зосереджує увагу на змінах в структурі та функціях управління підприємством. Мескон М.Х., Альберт М. та Хедоурі Ф. [16] наголошують, що розвиток підприємства здійснюється шляхом «підвищення ефективності управління культурою організації».

Отже, єдиного підходу щодо трактування понять «розвиток» та «розвиток підприємства» в літературних джерелах досі не виділено.

Сутність поняття «управління розвитком» розглядається у працях багатьох вчених, таких як: Р. Акофф [1], М.Х. Мескон [16], Н. Васюткіна [17], В. Геєць [12], О. Раєвнева [4], Н. Шандова [8] та інші.

Зупинімося на деяких з них. Так, Л.О. Жилінська [6] визначає, що «управління розвитком направлено на забезпечення максимально ефективної реалізації заходів щодо підвищення рівня розвитку підприємства».

Н.В. Касьянова [7] «під управлінням розвитком підприємства розуміє процес підтримки або зміни еволюційного вектору розвитку на революційний для досягнення глобальної цілі існування промислового підприємства, де вирішуються завдання, а саме: усунення диспропорцій при відхиленнях від запланованої поведінки системи та створення протиріч як джерела її подальшого розвитку».

Н.В.Шандова [8] «під системою управління стійким розвитком машинобудівного підприємства розуміє організаційно-економічні й управлінські відносини у виробничо-господарській системі, що виникають із приводу досягнення динамічної рівноваги між параметрами конкурентного зовнішнього середовища й внутрішнього середовища підприємства».

В економічній літературі [6, 7, 18, 19 та ін.] існує багато спроб щодо формування концепції розвитку підприємств. Однак, аналізуючи існуючі наукові підходи Н.В. Ващенко [18, с.99] прийшла до висновку, що «вченими ще не розроблено такої концепції, яка б урахувала безперервність цього процесу та провідну роль персоналу у ньому одночасно».

Розглянемо більш детально існуючі концепції щодо управління розвитком підприємств.

Найбільш повний аналіз наукових підходів до управління розвитком підприємств зроблено Л.Жилінською [6], Н. Касьяновою [7] та І. Філіпішин [19] (табл.1).

Таблиця 1. Аналіз наукових підходів щодо управління розвитком

підприємств

Автор	Назва підходу	Характеристика підходу	1.Тенденції, характерні для системи управління
			2.Переваги та недоліки
1	2	3	4
Жилінська Л.О.[6]	Системний підхід, автори підходу – Ч. Барнард [20] та інші.	Розглядає організацію як сукупність взаємопов'язаних елементів – персонал, структура організації, цілі, технології та завдання, які орієнтовані на досягнення головної місії підприємства.	Переваги полягають у комплексному підході до управління підприємством, недоліки – не акцентують увагу на слабких місцях у виробництві.
	Процесний підхід, автор підходу – Мескон G. M. [16],	Базується на концепції, згідно з якою управління є безперервною серією взаємопов'язаних дій або функцій	Переваги – чітка організація виробничого процесу, недоліки – не визначається кінцева мета виробництва.
	Ситуаційний підхід, автори – Burns T., Stalker [21]	Для розвитку підприємству необхідна зміна цілей, завдань та іншого залежно від зміни ситуації.	Переваги полягають у тому, що автори визнають доцільність оперативного корегування елементів управління розвитком підприємства, недоліки – ігнорують співвідношення стратегічних та тактичних цілей.
	З позиції наукових шкіл	<i>Школа наукового управління</i> , вчені якої наголошують на ретельному підборі персоналу, його мотивації, тощо (Ф. Тейлор, Г. Форд та ін.); <i>класична школа управління</i> – визначили принципи та функції управління (А. Файоль, М. Вебер та ін.); <i>школа людських стосунків</i> – гуманізації управління (Е. Мейо, Г. Мюнстерберг та ін.); <i>емпірична школа управління</i> – поєднання змісту праці й функцій управління (П. Друкер, А. Слоун, Р. Девіс та ін.); <i>школа соціальних систем</i> , представники (Ч. Барнард, Д. Марч, Г. Саймон та ін.) якої вважають, що «конфлікти в організації можна усунути шляхом мотиваційних важелів» [6, с. 36].	Переваги школи наукового управління, людських стосунків, соціальних систем та емпіричної школи управління полягають у концентрації уваги до організації якісного управління персоналом, недоліки – ігнорують іншими продуктивними силами виробництва. Перевагою класичної школи управління є визначення принципів та функцій, на яких будується система управління.

1	2	3	4
І.Філіпш ин [19]	Адаптивний, автор Фесік Л.І.[22].	Характеризується змістом (функції), організаційною структурою (напрямки взаємовпливу, порядок взаємодії учасників управлінського процесу) і технологією (алгоритм здійснення й механізм взаємоузгодження).	Переваги полягають у поєднанні функцій, структури та технології управління воедино. Недоліки – не розглянуто управління за процесами виробництва.
	Функціональний, автор Діденко В.М. [23]	Сукупність функцій, які необхідно виконувати.	Переваги – процес управління розглядається за функціями менеджменту, але його не пов'язано з механізмом управління.
	Компетентнісний, автор Синиченко А.В. [24]	Модель професійної поведінки, за допомогою якої встановлюється прямий зв'язок застосовуваних знань, умінь і навичок з конкретними, вимірюваними результатами трудової діяльності працівника, узгодженими з загальною стратегією розвитку підприємства.	Переваги полягають у врахуванні професіоналізму персоналу по відношенню до встановленої стратегії розвитку, недолік – враховується тільки персонал.
	Ресурсний, автор Р. Грант [25],	Наявність ресурсів дозволяє підприємству мати ринкові переваги	Переваги полягає у визначенні важливості управління закупівлею ресурсів, недоліки – в ігноруванні інших факторів, що впливають на управління.
	Витратний [26]	Зниження трансакційних (адміністративних) витрат, що пов'язано з низькою компетенцією персоналу.	Переваги – зниження собівартості продукції, недоліки – акцент лише на компетентності персоналу.
	«Ядро розвитку», автор О. Іншакова [27]	Сукупність факторів виробництва, таких як: людський, технічний, інституційний, інформаційний, природний, організаційний.	Переваги полягають у визначенні важливості ефективно управляти потенціалом підприємства. Недоліки – врахування тільки потенціал підприємства.
Морріс й Дж. [28]	Цільовий	«Потребує ясного і чіткого визначення цілей або бажаних результатів роботи, формування реальних програм їхнього досягнення та чіткої оцінки параметрів роботи шляхом вимірювання конкретних результатів на етапах досягнення поставлених цілей».	Переваги – зосередженість на досягненні цілей управління, недоліки – не показано механізм досягнення цілей.

1	2	3	4
Сергеева Л.М. [29]	Синергетичний Автор І. Пригожин, І. Стенгерс [30]	У складної системи є два стани – рівноваги: стабільний, коли зміни мають флуктуаційний характер, і стан нестійкості (поблизу точки біфуркації або моменту загострення соціальних та економічних процесів), в якому зовні незначні явища та процеси можуть викликати стрибкоподібну зміну системи»[7, с.115].	Переваги – виділення двох станів системи (стійкого та нестійкого), але стрибкоподібні зміни системи можуть бути як прогресивні, так і негативні.
Касьянов а Н.В. [7, с.363]	Кумулятивний	Сутність якого полягає у «біфуркаційному характері розвитку економічної системи. В основі кумулятивного підходу до управління економічними системами лежать два фундаментальні принципи природознавства: принцип інваріантності та принцип розширення-стиснення фазового простору».	Переваги – досягнення «структурних змін у виробництві, фінансуванні, маркетингу, управлінні й інших елементах потенціалу підприємства, спрямованих на координальне збільшення вартості підприємства» [7, с. 190]. Недоліки – не враховують соціальні та екологічні наслідки розвитку підприємства.

За даними таблиці 1 видно, що Н. Касьянова [7] управління розвитком підприємств формує на основі кумулятивного підходу, що є об'єднанням декількох підходів – процесного, системного, ситуаційного, цільового та синергетичного. Тим самим, визнає необхідність поєднання декількох наукових підходів до управління розвитком підприємств, але не акцентує увагу на сферах діяльності підприємства (економічній, соціальній, екологічній), напрямках діяльності (інноваційному, мотиваційному та ін.). Управління розвитком зводиться тільки до побудови системи стратегічного управління, хоча усі негативні явища у виробництві проходять виключно на поточному та оперативному процесі управління.

Бурбело Н.О. [31, с.88-89], Жилінська Л.О. [6, с.34-38] та Касьянова Н.В. [7] розширюють перелік підходів до управління підприємствами (табл.2).

Таблиця 2. Аналіз підходів щодо управління підприємствами [6, 7, 31]

Назва підходу	Характеристика підходу	Внесок у підходи в системі управління
1	2	3
1. Маркетинговий	Орієнтація на споживача.	Стосується потенціалу підприємства
2. Динамічний	Розглядає об'єкт управління в діалектичному розвитку, в причинно-наслідкових зв'язках і підпорядкованості.	Характеризує методіку аналізу процесу управління
3. Відтворювальний	Орієнтується на постійне поновлення виробництва товару для задоволення потреб конкретного ринку з меншими витратами.	Характеризує процес виробництва
4. Адміністративний	Складається з регламентації функцій, прав, обов'язків, нормативів якості, витрат, строків, елементів системи менеджменту в нормативних актах (наказах, розпорядженнях, вказівках, стандартах, інструкціях, положеннях тощо	Показує процес управління
5. Поведінковий	Фокусується на забезпеченні допомоги працюючим в усвідомленні своїх можливостей, творчих здібностей шляхом застосування концепцій поведінкових наук до управління організацією	Характеризує напрям покращення процесу управління
6. Кількісний	Полягає в переході від якісних оцінок до кількісних за допомогою математичних, статистичних методів, інженерних розрахунків, експертних оцінок, системи балів тощо.	Формує методіку аналізу процесу управління
7. Підприємницький	Заснований на системі поглядів щодо управління – уявлення про організацію як спілку підприємців, орієнтованих на безперервний пошук нових можливостей для само адаптації організації, працюючої в умовах нестабільного невизначеного зовнішнього середовища.	Стосується організації підприємницької діяльності та впливу зовнішнього середовища
8. Стратегічний	Базується на концепції управління, в основі якої лежить розробка і реалізація стратегії. Дозволяє прогнозувати зміни у зовнішньому середовищі і підготувати організацію до найкращого використання своїх можливостей, мінімізувати вплив зовнішніх загроз	Стосується планування майбутнього підприємства, що враховує вплив зовнішнього середовища.
9. Творчий	Здійснює поєднання сукупності прийомів, які характеризують відношення до управління, як до свідомого процесу	Виділяє прийоми управління підприємством

1	2	3
10. Комплексний	В управлінській діяльності враховує не тільки економічні, екологічні, технічні, організаційні, соціальні, психологічні наслідки прийняття рішень, але за необхідності демографічні і політичні аспекти менеджменту, їх взаємозв'язок.	Показує сфери діяльності підприємства та їх взаємозв'язок.

Отже, підходи до управління підприємствами (таблиця 2) мають різні особливості, які опосередковано впливають на розвиток через потенціал, сфери діяльності, процес управління, підприємництво та види планування.

Аналізуючи наукові підходи, Н. Ващенко [18] наголошує, що Бурьяк А. [32] термін «управління розвитком» взагалі не використовують в економіці, а інші [6, 7, 18, 20, 33-38] – розглядають його за окремими сферами діяльності (інноваційний [33, 34], економічний [35], соціальний [20, 36], екологічний [37]; за видом потенціалу (виробничий, фінансовий, комунікаційний, маркетинговий, управлінський, мотиваційний, трудовий, інноваційний) [38]; умовами стратегічного розвитку [6, 7]. Окрім цього, науковці пов'язують управління розвитком з необхідністю враховувати вплив зовнішнього середовища [39] та життєвого циклу підприємства [40]. При цьому Н. Ващенко [18] звузила проблему управління розвитком підприємства до управління розвитком персоналу, як найбільш важливий напрям вдосконалення діяльності підприємства та умова щодо його подальшого розвитку.

Таким чином, розглянуті джерела інформації [6, 7, 18, 20, 33-40] показують, що не існує єдиних концептуальних підходів щодо теоретичного базису з управління розвитком промислових підприємств, тому вони потребують систематизації за класифікаційними ознаками, а саме: науковими підходами до управління, сферами діяльності підприємства, видами потенціалу, життєвий циклом підприємства та продукції, видами планування та розвитку підприємства.

Окрім цього, підприємство не функціонує ізольовано, а взаємодіє з регіоном, на території якого працює, галуззю та країною в цілому, тому доцільно враховувати особливості розвитку, що відбуваються на макро-, мезо-

та мікрорівнях управління. При цьому вчені [6-8,17,41] розглядають питання щодо управління за видами розвитку: збалансований [41], сталий [17], стійкий [8] та інші. Однак, усі автори зазначають, що найбільш прогресивним видом розвитку є сталий розвиток, який будується на підставі принципів управління.

Так, Данилишин Б. та О. Веклич О. [42, с.20] зазначають принципи побудови сталого розвитку країни: «збалансованість розвитку українського суспільства – паритетність економічного, соціального та екологічного складників; екологічно та техногенно безпечні умови життєдіяльності населення; утвердження гуманізму, демократії та загальнолюдських цінностей; еколого-економічну збалансованість розвитку окремих регіонів та її узгодження із загальнонаціональними потребами».

Квятковська Л.А. [43, с. 86] виділяє «три основних принципи концепції сталого розвитку: забезпечення збалансованості економіки та екології; забезпечення збалансованості економічної та соціальної сфер у людському вимірі, що означає максимальне використання в інтересах населення тих ресурсів, які дає економічний розвиток; розв'язання завдань, пов'язаних з розвитком не лише в інтересах сучасного покоління, але і всіх наступних поколінь, що мають рівні права на ресурси».

Автор роботи [44, с.15] підкреслює важливість принципу «існування ефективного механізму, який здатний парировати всі можливі обурення і утримувати систему в вказаній околиці (динамічна рівновага)», тому у роботах [17, 45] зосереджуються на питаннях щодо формування механізму управління розвитком підприємств. При цьому Пакулін С. Л. [45] зазначає, що «неточність у визначенні понять і категорій перешкоджає ефективному формуванню та правильному використанню самого механізму і його інструментарію на практиці».

Отже, принципи управління розвитком промислового підприємства потребують уточнення.

Функції управління розвитком підприємства в наукових працях [44-45] майже не розглядаються, тому що вони співпадають із загальними функціями –

організація, планування та прогнозування, контроль, регулювання, координація, стимулювання. Однак, для того, щоб розвиток мав прогресивний характер, доцільно ввести функцію оцінки рівня досягнення результатів встановленим цілям розвитку підприємства.

Таким чином, аналіз сучасних джерел інформації [1-8, 10-45] показав, що у наукових працях окремо розглядаються поняття: «розвиток підприємства», «управління розвитком», «управління розвитком за видами», «управління розвитком за напрямками», «механізм управління розвитком». Таке різноманіття понятійно-категоріального апарату не дозволяє чітко побудувати дієвий науковий підхід щодо управління розвитком промислових підприємств та потребує систематизації й узгодження.

Незважаючи на значні досягнення у теоретичних основах розвитку підприємств, пропонується провести уточнення сутності поняття «управління розвитком» та побудувати концептуальну модель щодо його функціонування.

Під управлінням розвитком промислового підприємства у даній роботі розуміється процес зміни руху підприємства у позитивному напрямі, що виникає під впливом зовнішнього та внутрішнього середовища, задля виконання його місії та досягнення стратегічних цілей підвищення рівня розвитку (збалансований, стійкий або сталий) за усіма сферами діяльності (економічна, соціальна, екологічна та інші).

Удосконалення теоретичного базису управління розвитком підприємств пропонується провести шляхом систематизації його елементів (рис.1). При цьому виділити види розвитку за класифікаційними ознаками та визначити ключові елементи, за якими він здійснюється – теоретичне підґрунття, до якого віднесено принципи та функції, що виконує розвиток. Так, серед наукових підходів щодо управління розвитком підприємства пропонується визначити комплексний компетентний підхід, який за призначенням може використовувати всі інші, але будуватися на компетентній основі фахівців.

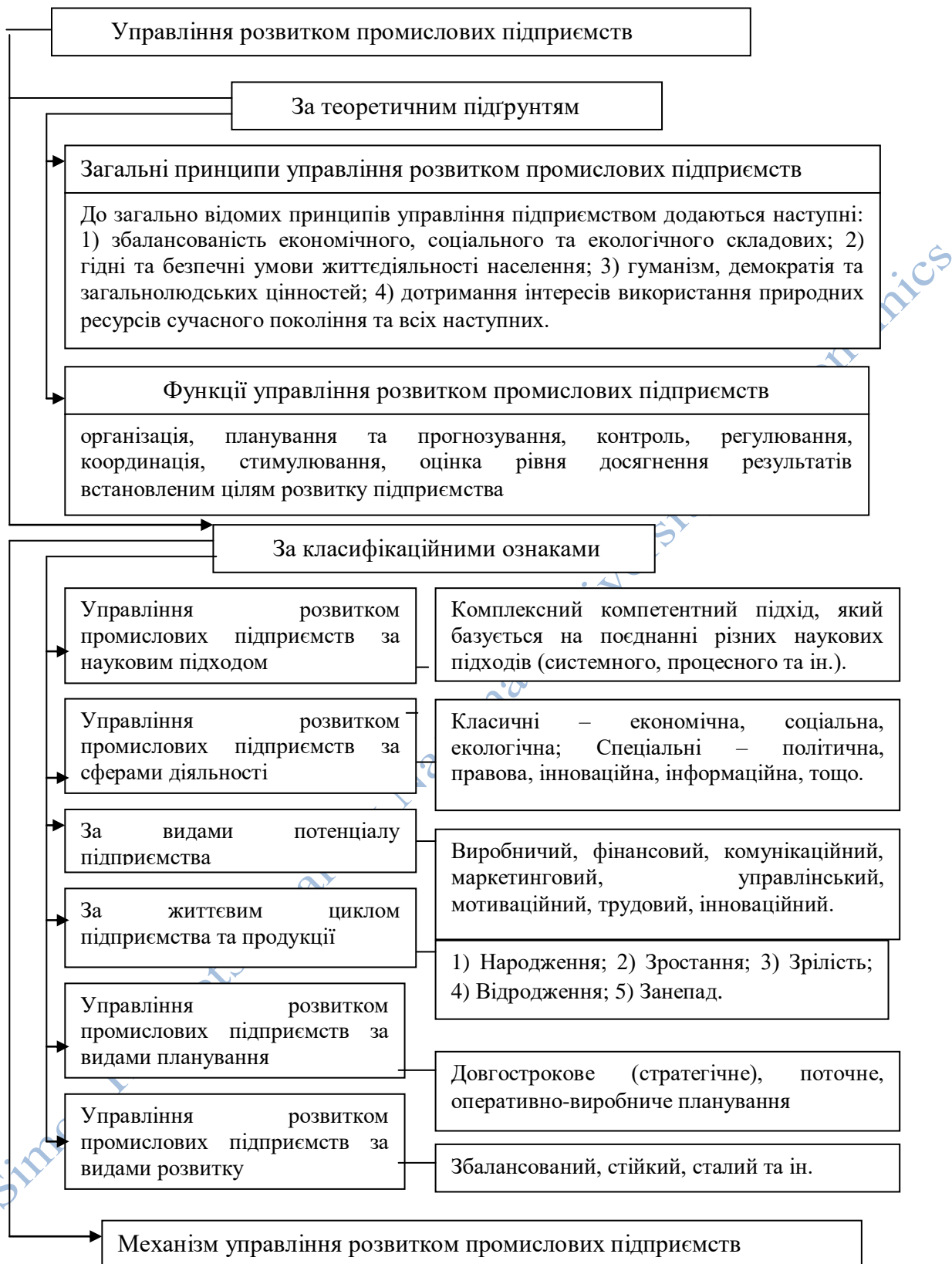

Рис.1. Концептуальна модель управління розвитком промислових підприємств

Джерело: побудовано за роботами [1-8, 10-45]

Розвиток може бути сконцентрований за класичними сферами діяльності підприємства – економіка, екологія, соціальна, але він повинен враховувати політико-правову ситуацію в країні, науково-технічний прогрес тощо, тобто спеціальні сфери, що притаманні зовнішньому середовищу.

Підприємство не може досягти прогресу, якщо не має відповідного потенціалу, тому доцільно визначати його сучасний стан, а також стадію життєвого циклу.

Проаналізовані наукові праці [13, 18, 26, 33-34] показують, що велика увага науковців направлена на розробку стратегічного плану розвитку підприємства. Реалізація стратегії здійснюється в умовах поточного й оперативного планування, тому у подальшому пропонується її удосконалення.

Теоретичне обґрунтування щодо управління розвитком промислових підприємств формується відповідно того, який розвиток підприємство хоче досягти, при цьому найбільш важливим для нього є якісна характеристика [45] – збалансований, стійкий, сталий. Однак, з 1972 року у світовій спільноті з'явилося чітке орієнтування для розвитку країн, регіонів, міст та суб'єктів господарювання – сталий розвиток. Його побудова відбувається за ланцюгом – підприємство, регіон, країна. Тому для досягнення цілей розвитку промислового підприємству необхідно сформулювати відповідний механізм управління.

І. М. Хвостіна [46] побудувала механізм управління розвитком підприємства, який включає встановлення мети, завдань, принципів, форм, методів, інструментів та важелів. Автор вірно зазначила, що завдання механізму управління розвитком підприємства формуються під впливом дії факторів зовнішнього та внутрішнього середовища.

Однак, побудована І. М. Хвостіною [46, с. 32] схема механізму управління має недоліки:

- не конкретизує його дії за складовими;
- методи, інструменти та важелі управління не можуть будувати або

впливати на економічні закони, вони їх використовують у якості інформаційної бази.

Враховуючи вищесказане, на рис.2 наведено схему побудови механізму управління розвитком промислового підприємства, яка складається з двох частин – визначення складових механізму та встановлення його теоретичного підґрунтя.

Рис.2. Механізм управління розвитком промислового підприємства

Джерело: побудовано за аналізом статей [6, 16-42]

Такий підхід показує, що механізм – це комплекс управлінських дій щодо розвитку підприємства, який здійснюється під впливом факторів зовнішнього та внутрішнього середовища за інформаційно-аналітичною, техніко-технологічною, організаційно-економічною та адміністративно-правовою

складовими (напрямами) його роботи. При цьому кожна зі складових має спиратися на власне теоретичне підґрунтя – методи, інструменти та важелі. При цьому до класичних методів управління необхідно додати групу методів – комп'ютерні програми та технології, оскільки в сучасних умовах господарювання процес управління неможливий без використання інформаційних технологій.

Існує безліч підходів до інструментів управління розвитком суб'єктів господарювання, але єдиного або класичного підходу немає. Так, компанія Bain & Company [47] щорічно досліджує інструменти управління розвитком підприємств, але інструменти аналізуються без визначення класифікаційних ознак, їх не розподілено за складовими розвитку та методах управління. Нами пропонується формувати інструменти управління за кожною складовою та за кожною групою методів управління.

І. М. Хвостіна [46] не уточнює сутність, склад інструментів та важелів управління розвитком підприємств. У тлумачному словнику С. Ожегова та Н. Шведової [48] «інструмент» визначено як засіб, спосіб, який застосовується для досягнення чого-небудь, тобто «інструмент управління розвитком підприємств» це спосіб, завдяки якому підприємства досягає мети розвитку.

А.М. Дідик, аналізуючи сутність поняття «економічний важіль управління», зазначає, що він «характеризуються ознаками дієвості, каталізування перетворень, стимулювального чи стримувального впливу» [49, с.445]. Отже, важіль управління є конкретизація умов щодо використання інструментів управління, до яких віднесено ставки податків, норми амортизації, відсоток судного проценту, тощо.

Оскільки розвиток підприємства розглядається за економічною, соціальною та екологічною складовими, тому важелі управління, на наш погляд, слід розглядати за кожною із них. А.М. Дідик [49, с.444] надає типологію економічних важелів, однак не визначає яким чином здійснюється взаємоузгодження інструментів та важелів управління розвитком.

При цьому інструменти управління розвитком підприємства побудовано за

групами – економічні, соціальні та екологічні, а кожна група інструментів має специфічні умови щодо використання – важелі управління (табл.3).

Таблиця 3. Узгодження інструментів з важелями управління розвитком підприємств

Групи інструментів	Види інструментів управління	Важелі управління
Економічні	1)Збалансована система показників; 2)програма управління змінами; 3) стратегічне планування; 4) відкриті інновації; 5) тотальне управління кістю; 6) реінжиніринг бізнес-процесів, тощо.	1) ставка податку на доходи підприємств; 2) ставка судних процентів; 3) норми амортизаційних відрахувань; 4) ставки держмита, тощо.
Соціальні	1) скорочення штатів; 2) аутсортинг; 3) соціальні медіо програми; 4) анкетування співробітників, тощо.	1) мінімальна заробітна плата; 2) відсоткова ставка єдиного соціального внеску; 3)ставка податку на доходи фізичних осіб, 4) умови стимулювання працівників, тощо.
Екологічні	1) агломерація образу майбутнього; 2) екологічне маркування; 3) еко-менеджмент; 4) Європейський реєстр викидів та перенесення забруднювальних речовин, тощо.	1) ставки екологічних податків; 2) ставки екологічного мита; 3) екологічна сертифікація; 4) гранично-допустимі концентрації шкідливих речовин, тощо.

Джерело: побудовано авторами на основі [47,49,50]

Головною умовою їх успішного використання є взаємодоповнення, одночасне обґрунтоване використання з переважанням тієї групи або виду інструменту, що матимуть найбільшу значущість для досягнення поставлених стратегічних цілей розвитку суб'єктів господарювання у відповідності з їх прийнятими до впровадження проривними інвестиційно-інноваційними проектами.

Висновки.

У статті уточнено теоретичні положення управління розвитком промислових підприємств та зроблено такі висновки:

1. На основі аналізу існуючих дефініцій «розвиток», «розвиток підприємства», «управління розвитком», «управління розвитком за видами», «управління розвитком за напрямками», «механізм управління розвитком»,

встановлено поняття «управлінням розвитком промислового підприємства» як процес зміни руху підприємства у позитивному напрямі, що виникає під впливом зовнішнього та внутрішнього середовища, задля виконання його місії та досягнення стратегічних цілей підвищення рівня розвитку за усіма сферами діяльності.

2. На базі систематизації наукових підходів до теоретичного базису управління розвитком підприємств, проведено його уточнення за класифікаційними ознаками (напрямами, сферами та видами управління), а також за принципами та функціями управління.

3. Удосконалення понятійного апарату та систематизація існуючих наукових підходів щодо управління розвитком промислових підприємств дозволило побудувати концептуальну модель управління. Вона відрізняється від раніше запропонованих тим, що за принципами, функціями та класифікаційними ознаками здійснюється формування методів управління для конкретного промислового підприємства.

4. Побудовано схему механізму управління розвитком промислових підприємств, яка відрізняється від існуючих тим, що формується за складовими впливу на діяльність підприємства – інформаційно-аналітичною, техніко-технологічною, організаційно-економічною та адміністративно-правовою. Ефективність їх використання з одного боку залежить від своєчасного врахування змін у факторах зовнішнього та внутрішнього середовища, а з іншого – від методів, інструментів та важелів управління, які використовує підприємство. Тому представлена схема механізму складається з двох частин – складових механізму та теоретичного підґрунтя (методи, інструменти та важелі управління), яке уточнюються для кожної із складових. При цьому методи, інструменти та важелі управління розвитком повинні бути узгодженими між собою.

У подальшому дослідженні доцільно провести деталізацію інструментів та важелів управління розвитком промислових підприємств за складовими та методами.

Література:

1. Акофф Р. Планирование будущего корпорации / Р. Акофф. – Москва : Прогресс, 1985. – 327 с.
2. Базилевич Л.А. Автоматизация организационного проектирования/ Л.А.Базилевич. – Львов: Машиностроение, 1989. –176 с.
3. Забродский В. А. Развитие крупномасштабных экономико-производственных систем / В.А. Забродский, Н.А.Кизим. – Харьков : Бизнес Информ, 2000. – 72 с.
4. Раєвнева О.В. Управління розвитком підприємства: методологія, механізми, моделі : монографія /О.В.Раєвнева. – Харків : ВД «ІНЖЕК» , 2008. 632 с.
5. Тодаро М.П. Экономическое развитие : пер. с англ. – Москва : ЮНИТИ, 1997. 666 с.
6. Жилінська Л. О. Управління розвитком машинобудівних підприємств на стратегічну перспективу. Дис. на здобуття наук. ступ.док. екон. наук за спец. 08.00.04 - економіка та управління підприємствами. Маріуполь : ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет», 2016. – 436 с.
7. Касьянова Н.В. Управління розвитком підприємства на основі кумулятивного підходу: концепція, моделі та методи: монографія /Н.В.Касьянова. – Донецьк : СПД Купріянов В.С., 2011. – 374 с.
8. Шандова Н.В. Управління стійким розвитком підприємств машинобудування: методологічні підходи/ автореф. десерт. на здобуття наук. ступеня докт.економ. наук за спец. 08.00.04 – Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності). – Одеса, ОНЕУ, 2015. – 40 с.
9. Економічна статистика України: Промисловість: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/prom.htm
10. Мельник Л.Г. Тайны развития /Л.Г.Мельник. – Сумы : Университетская книга, 2005. – 378 с.

11. Коротков Э.М. Концепция менеджмента / Э.М.Коротков. – Москва : Изд.-консалт. Компания «ДеКА», 1998. – 301 с.
12. Геєць В. М. Нестабільність та економічне зростання / В. М. Геєць. – Київ : Ін-т екон. прогнозів. НАН України, 2000. – 344 с.
13. Райко Д.В. Стратегічне управління розвитком маркетингової діяльності: методологія та організація : монографія /Д.В.Райко. – Харків : ВД «ІНЖЕК» , 2008. 632 с.
14. Черних А. В. Механизм устойчивого развития предприятия в период активной инвестиционной деятельности : автореф. дис. на получение науч. степени канд. екон. наук : спец. 08.00.05. – Белгород, 2006. 20 с.
15. Ерохина Е.А. Теория экономического развития: (системно-самоорганизационный подход): монография / Е.А. Ерохина. Томск : Изд-во Том. ун-та, 1999. – 160 с.
16. Мескон М. Основы менеджмента / М. Мескон, М.Альберт, Ф.Хедоури. – Москва : Вильямс, 2006. – 672 с.
17. Васюткіна Н. В. Управління сталим розвитком підприємств: теоретико-методологічний аспект /Н.В.Васюткіна. – Київ : Ліра-К, 2015. – 334 с.
18. Ващенко Н. В. Обґрунтування концепції управління розвитком підприємства // *Академічний огляд*. – 2014. – № 1 (40). – С.94-102.
19. Філіпішин І. В. Управління розвитком промислових підприємств: підходи та методологія /І.В.Філіпішин // *Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності*. – 2015. – вип. 2(12). – Т. 3. – С.39-44.
20. Барнард Ч. Функции руководителя: власть, стимулы и ценности в организации / Честер Барнард ; пер. с англ. В. Кошкина. – Москва ; Челябинск : Социум : ИРИСЭН, 2009. – XXXII. – 333 с.
21. Burns T., Stalker G. M. The management of innovation. Front Cover. *Tavistock Publ. Business & Economics*. 1977. – 269 p.
22. Фесік Л.І. Адаптивне управління: еволюція поняття та сутнісна характеристика. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://tme.umo.edu.ua/docs/5/11fesces.pdf>.

23. Діденко В.М. Менеджмент: Підручник /В.М.Діденко. – Київ : Кондор, 2008. – 584 с.
24. Синиченко А.В. Компетентнісний підхід як сучасна парадигма управління персоналом / А.В.Синиченко //Фінанси, облік, банки. – 2016. – №1 (21). – С.289-294. [file:///C:/Documents%20and%20Settings /User/%D0%9C% /Downloads/Fub_2016_1_32.pdf](file:///C:/Documents%20and%20Settings/User/%D0%9C%/Downloads/Fub_2016_1_32.pdf).
25. Грант Р.М. Современный стратегический анализ / Р.М.Грант. – СПб.: Питер, 2008. – 560 с.
26. Гавкалова Н. Л. Управління розвитком промислового підприємства в контексті зниження транзакційних витрат / Н.Л.Гавкалова, Т.А. Власенко// *Вісник Національного технічного університету "ХПИ". Серія : Технічний прогрес та ефективність виробництва.* – 2014. – № 64. – С. 58-61. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vcpitp_2014_64_12
27. Иншаков О.В. «Ядро развития» в контексте новой теории факторов производства / О.В.Иншаков // *Экономическая наука современной России.* – 2003. – С. 11- 25.
28. Моррисей Дж. Целевое управление организацией / Дж. Моррисей. – Москва : Советское радио, 1979. – 144 с.
29. Сергеева Л.Н. Нелинейная экономика: модели и методы / Л.Н. Сергеева; науч. ред. Ю.Г. Лисенко; Запорожский гос. ун-т. – Запорожье: Полиграф, 2003. – 217 с.
30. Пригожин И. Порядок из хаоса: Новый диалог человека с природой / И. Пригожин, И. Стенгерс; пер. с англ.; общ. ред. В.И. Аршинова, Ю.Л. Климентовича, Ю.В. Сачкова.– Москва : Прогресс, 1986. – 432 с.
31. Бурбело Н.О. Проблеми формування процесно-орієнтованого підходу в управлінні телекомунікаційним підприємством /Н.О.Бурбело // *Економіка. Менеджмент. Бізнес.* – 2016. – №1 (15). – С.88–94.
32. Бурьяк А. Управление развитием: монография (отрывки) /А.Бурьяк. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// bouriac.narod.ru/DC.htm#2](http://bouriac.narod.ru/DC.htm#2)
33. Пастухова В.В Стратегічне управління підприємством: філософія, політи-

ка, ефективність: монографія / В.В.Пастухов. – Київ: КНТЕУ, 2002. – 302 с.

34. Шульгіна, Л.М. Інноваційний розвиток підприємств: формування стратегій : монографія / Л.М. Шульгіна, В.В.Юхименко. – Київ : Uninvest PrePress, 2015. – 212 с.

35. Бакунов О.О. Управління економічною стійкістю торговельного підприємства: концептуальний підхід / О.О.Бакунов, О.В.Сергєєва // *Вісник Донецького національного університету економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського*. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/vdnuet/econ/2009_3/18.pdf.

36. Боровик М. В. Управління соціальним розвитком промислових підприємств. авт.реф. на здобуття наук. ступ. канд. економ. наук за спец. 08.09.01 — демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика. – Харків: ХНЕУ, 2005. – 23 с.

37. Деркач М.І. Концепт сталого розвитку як домінуюча ідеологія людської цивілізації у XXI ст./ М.І.Деркач. – Дніпро: *Вісник Дніпропетровського університету Серія: Економіка*, 2009. – вип. 3/ 1. – С.185–191.

38. Запасна Л.С. Економічна сутність розвитку підприємства./ Л.С.Запасна// *Культура народів Причорномор'я*. 2006. – № 96. – С. 33-37.

39. Шведчиков О. Концепція сталого розвитку промислового підприємства як системи / О.В.Шведчиков. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://conf.tarv.at.ua>.

40. Амеліна І.В. Концепція організаційного розвитку машинобудівних підприємств в умовах кризи / І.В.Амеліна, Н.Дятлов. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://professura.at.ua>

41. Гаркуша О.Ю. Комплексна оцінка збалансованості розвитку виноробних підприємств: науково-методичний аспект /О.Ю.Гаркуша, Є.М.Смирнов // *Економічний нобелівський вісник*. – 2014. – № 1 (7). – С.95-103.

42. Данилишин Б. Україна в міжнародних рейтингах сталого розвитку / Б.Данилишин, О.Веклич // *Економіка України*. – 2008.– № 7. – С. 13–23.

43. Квятковська Л.А. Реалізація принципів концепції сталого розвитку в

діяльності підприємства / Л.А.Квячтковська // *Вісник соціально-економічних досліджень*. – 2013. – вип. 1 (48). – С.85-89.

44. Калининков М. Ю. Теоретико-методологические основы концепции устойчивого развития региона / М.Ю.Калинчиков // *Региональная экономика: теория и практика*. – 2005.– №9 (24). – С.14-18.

45. Пакулін С. Л. Управління сталим розвитком сучасного підприємства / С.Л.Пакулін // *Траектория науки*. – 2016. – № 3(8). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.pathofscience.org

46. Хвостіна І. М. Механізм управління розвитком підприємства / І.М.Хвостіна // *Інвестиції: практика та досвід*. – 2015. – № 1. – С.30-33.

47. Bilodeau B. Management Tools & Trends (2018) / B.Bilodeau B, D.Rigby // *Bain Brief*. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bain.com/>

48. Ожегов С. И. Толковый словарь русского языка / С. И. Ожегов, Н. Ю. Шведова. – Москва : Изд-во "Азъ", 1992. – 940 с.

49. Дідик А. М. Економічні важелі впливу на діяльність підприємств: етимологічний, семантичний та типологічний аспекти / А. М. Дідик // *Вісник Національного університету "Львівська політехніка"*. – 2014. – № 797 : Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. – С. 440–446.

50. Дегтярьова І.Б. Економічні та фінансові інструменти забезпечення сталого регіонального розвитку: досвід ЄС / І.Б.Дегтярьова, О.І.Мельник, Я.В.Романченко // *Mechanism of Economic Regulation*. – 2014. – No 3. – С.18-27.

Анотації

Ястремська О.М., Ястремська О.О.

Управління розвитком підприємств: уточнення теоретичних положень

Метою статті є уточнення теоретичних основ управління розвитком промислових підприємств. Відповідно меті поставлені завдання щодо аналізу наукових підходів до формування категоріально-понятійного апарату з управління розвитком промислових підприємств; визначення теоретичного базису управління розвитком за принципами, напрямками, сферами та видами управління; побудова моделі механізму управління розвитком промислових підприємств. На підставі дослідження уточнено поняття «управління розвитком

промислового підприємства», під яким розуміється процес зміни руху підприємства у позитивному напрямі, що виникає під впливом зовнішнього та внутрішнього середовища, задля виконання його місії та досягнення стратегічних цілей підвищення рівня розвитку за усіма сферами діяльності.

Для визначення теоретичного базису управління розвитком промислових підприємств встановлені необхідні критерії – класифікаційні ознаки, а саме: за науковим підходом, за сферами діяльності, за видами потенціалу, за життєвим циклом підприємства, за видами планування та розвитку. Усі ознаки відповідають принципам та функціям управління. Впровадження теоретичних основ здійснюється за допомогою механізму управління. Запропоновано модель механізму управління розвитком промислового підприємства, що будується за складовими (інформаційно-аналітичною, техніко-технологічною, організаційно-економічною та адміністративно-правовою), кожна з яких використовує власні методи, інструменти та важелі управління. До класичних методів управління (економічні; адміністративно-правові; організаційні) додано економіко-математичні; комп'ютерні програми та технології, оскільки у сучасних умовах господарювання неможливо здійснювати управління не використовуючи математичний апарат та комп'ютерні технології. Інструменти управління згруповано за сферами діяльності – економічна, соціальна та екологічна. Кожну групу інструментів деталізовано за видами та важелями управління. Інструменти управління вибрано згідно із міжнародними дослідженнями, які щорічно проводяться компанією Bain & Company. Інструменти потребують конкретизації щодо встановлених державою або підприємством нормативних показників (важелів управління), за допомогою яких здійснюються дії направлені на досягнення промисловим підприємством сталого розвитку.

Таким чином, представлені розробки дозволяють підприємству чітко визначити мету, принципи, функції, підходи, напрями, сфери та види управління, побудувати ефективний механізм управління задля досягнення сталого розвитку як найбільш прогресивного.

Ключові слова:

розвиток, управління розвитком, промислове підприємство, теоретичні положення, концептуальна модель, механізм управління.

Ястремская Е.Н., Ястремская О.А.

Управления развитием предприятий: уточнение теоретических положений

Целью написания статьи является уточнение теоретических основ управления развитием промышленных предприятий. Поставлены задачи анализа научных подходов к формированию категориально-понятийного аппарата по управлению развитием промышленных предприятий; определение теоретического базиса управления развитием за принципами, направлениями, сферами и видами управления; разработка модели механизма управления развитием промышленных предприятий. На основании исследования уточнено понятие «управление развитием промышленного предприятия», под которым понимается процесс изменения движения предприятия в положительном

направлении, возникающее под влиянием внешней и внутренней среды, для выполнения его миссии и достижения стратегических целей повышения уровня развития по всем сферам деятельности.

Для определения теоретического базиса управления развитием промышленных предприятий установлены необходимые критерии – классификационные признаки: научные подходы, сферы деятельности, виды потенциала, в соответствии с жизненным циклом предприятия, виды планирования и развития. Все признаки соответствуют принципам и функциям управления. Внедрение теоретических основ осуществляется с помощью механизма управления. Предложена модель механизма управления развитием предприятия, основа которой представлена составляющими механизма, а именно: информационно-аналитическая, технико-технологическая, организационно-экономическая и административно-правовая. Каждая из составляющих механизма использует собственные методы, инструменты и рычаги управления.

К классическим методам управления (экономические; административно-правовые; организационные) добавлено экономико-математические; компьютерные программы и технологии, поскольку в современных условиях хозяйствования невозможно осуществлять управление не используя математический аппарат и компьютерные технологии. Инструменты управления сгруппированы по классическим сферам деятельности – экономическая, социальная и экологическая. Каждую группу инструментов детализировано по видам и рычагам управления. Инструменты управления выбрано согласно международным исследованиям, которые ежегодно проводятся компанией Bain & Company. Инструменты требуют конкретизации относительно установленных государством или предприятием нормативных показателей (рычагов управления), с помощью которых осуществляются действия, направленные на достижение промышленным предприятием устойчивого развития.

Таким образом, представленные разработки позволяют предприятию четко определить цель, принципы, функции, подходы, направления, сферы и виды управления, построить эффективный механизм управления для достижения устойчивого развития как наиболее прогрессивного.

Ключевые слова:

развитие, управление развитием промышленного предприятия, теоретический базис, механизм управления.

Відомості про автора

Ястремська Олена Миколаївна – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри менеджменту, логістики та економіки Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця.

Контактна інформація: тел. 097 235 48 80 iastremaska_om@hneu.net

Ястремская Елена Николаевна - доктор экономических наук, профессор, заведующий кафедрой менеджмента, логистики и экономики Харьковского национального экономического университета имени Семена Кузнеця.

Офіційне написання англійською мовою:

Iastremska Olena M.

Ястремська Олеся Олександрівна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри туризму Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця.

Контактна інформація: тел. 067 933 23 22 iastremska.o@gmail.com

Ястремская Олеся Александровна – кандидат экономических наук, доцент, доцент кафедры туризма Харьковского национального экономического университета имени Семена Кузнеця.

Офіційне написання англійською мовою:

Iastremska Olesia O.

Наданий матеріал раніше не публікувався та в інші видання не надсилався.